

Groenekan in de gevarenzone

W. Hoebink.

Zoals elders in den lande, zo ging het in de vooroorlogse jaren ook hier. Er werd bij tijd en wijle in het gesprek van alledag gepraat over de dreiging van een oorlog. Dat was dan toch meestal naar aanleiding van onheilspellende berichten in de krant of vanwege de bekendmaking van een bijzondere maatregel van hogerhand. Maar het leven ging voort. Slechts een enkeling was er van doordrongen geraakt dat het mis zou gaan. De meeste mensen vertrouwden op de neutraliteit of klampten zich eraan vast.¹⁾

Groenekan in het voorfront

Hoe neutraal ook, de kans op een gewelddadige aanval werd met het jaar groter. Hoe viel zo'n aanval (uit het oosten), in afwachting van hulp, te weerstaan? Het krijgsplan bevatte het antwoord op die vraag: vertragende acties in de grensgebieden, verdediging van de zgn. Grebbe-linie en daarna terugtrekking naar het Oostfront van de Vesting Holland. Dat Oostfront was in feite de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tot die oude linie behoorden o.a. de forten Blauwkapel, Voordorp en Ruigenhoek. Het gebied nabij deze forten kon onder water worden gezet. Gedeelten van het Groenekans grondgebied waren dus zowel schootsveld als inundatieterrein. Nog tussen september '39 en maart '40 werd geprobeerd het verouderde Oostfront te versterken.²⁾ In ijltempo werden door civiele aannemers een groot aantal onderkomens van gewapend beton gebouwd.³⁾ De infanteristen van nabij gelegen veldversterkingen en loopgraven konden hierin schuilen bij zwaar artillerievuur van de vijand. Zulk een helse beschieting ging meestal vooraf aan een stormaanval. Ook in de Ruigenhoekse polder kwamen enkele van dergelijke betonnen schuilplaatsen tot stand. Verder kwam er één aan elke kant van de Groenekanseweg, respectievelijk nabij de boerderij van Voskuil en die van Van Brenk. Vermelding verdient nog, dat

zo'n groepsonderkomen in tijden van gevaar met een camouflagenet kon worden bekleed en van een periscoopje voorzien. Met dit optisch instrument viel vanuit het gesloten bouwsel de omgeving in de peiling te houden.

Tien paarden en een auto

Paardentractie nam in een veldleger van toen een aanzienlijke plaats in. Met de algemene mobilisatie einde augustus 1939 kregen ook de boeren hiër een schriftelijke opdracht de paarden te leveren aan het leger. In aanmerking kwamen niet-drachtige merries, die minstens vier jaren oud waren. De paarden moesten op 29 augustus worden gebracht naar een verzamelaarsplaats in Voordaan t.w. hoek Kastanjelaan en Vijverlaan. Dat viel ook nog eens te lezen op een gedrukt affiche dat was aangeplakt op het gemeentelijk bord in Groenekan. Dat aanplakbord had zijn vaste plaats aan het begin van de Ruigenhoeksedijk. De instructie luidde, dat elke viervoeter voorzien moest zijn van een halster met een halstertouw en goed hoefbeslag. Van de begeleider werd verwacht, dat hij proviand bij zich had waaronder een dagrantsoen haver. De bedoeling was de paarden vanaf het genoemde verzamelpunt naar Zeist te leiden. Het vorderingsterrein aldaar was in de Laan van Beek en Rooyen.⁴⁾ Niettegenstaande de officiële regeling van deze voetreis ging ieder min of meer op eigen gelegenheid. Omstreeks elf uur begon in Zeist de keuring. Die werd verricht door een veearts en een militaire paardenarts. Na goedkeuring van een paard vond taxatie plaats. Groenekan liet er tenslotte een tiental achter. De gemiddelde taxatiewaarde van een exemplaar van dit tiental was ruim f400,-. Van zo'n bedrag viel een nieuw paard te kopen op de paardenmarkt in Utrecht. Een verbetering zou het echter niet zijn. Terzelfder tijd werden er vrachtauto's gevorderd. Het autopark was in dit oord nog

¹⁾ A. A. Klumper, Sociale verdediging en Nederlands verzet '40-'45, Tilburg, 1983, p. 95

²⁾ L. de Jong, Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog, Staatsuitgeverij 1969, deel 2, p. 186

³⁾ Informatie van D. Koen, Rijksarchief Utrecht

⁴⁾ Historisch archief gemeente Maartensdijk, nr. 889

maar van een bescheiden omvang. Alleen de firma Copijn bleek een vrachtwagen te hebben die geschikt werd bevonden. De Chevrolet ging van hier naar een der mobilisatiecentra, werd daar grijsgroen geschilderd en van een militair nummer voorzien.

Luchtbescherming

In 1936 trad de "Wet tot bescherming van de bevolking tegen luchtaanvallen" in werking. Vanwege de voorschriften van deze wet diende de gemeente Maartensdijk een luchtbeschermingsplan in bij de provincie. In november 1939 werd dit

het perron van spoorweghalte-West. Van deze Groenekanse luchtbeschermingsdienst maakten verder deel uit de Vrijwillige Brandweer alhier en de Groenekanse afdeling van de Maartensdijkse burgerwacht. De burgerwacht was een hulppolitielooftroep. W. Hoenderdaal, S. van der Horst en G. Willekes waren er o.a. lid van. Een sirene voor luchtalarm was geplaatst op de brandweerkazerne. De bedrijfssirene van kwekerij Copijn kon ook als alarmeringsmiddel fungeren. De luchtbeschermingsdienst had de inwoners aangeraden hun ruiten met papierstroken te beplakken. Dat zou bij bom-

Betonnen onderkomen in de Ruigenhoekse polder. De ijzeren haken waren voor de camouflage-netten. Het verhoginkje was voor de periscoop.

plan herzien. In december volgde goedkeuring van de rijksinspectie. Het hoofd van de luchtbeschermingsdienst in Maartensdijk was H. Copijn.⁵⁾

De woonoorden, w.o. Groenekan, hadden een eigen deeldienst. De post van de oordcommandant in Groenekan was gevestigd bij de firma Copijn. De commandant was (waarschijnlijk) Cees Leeflang, boekhouder bij voornoemde firma. De EHBO-hulpdienst van de luchtbescherming was ingericht in het wijkgebouw van het Groene Kruis. Dat was het huis naast

bardementen en hevige trillingen het springen van het glas tegen kunnen houden. De ceramiek kunstenaar Luigi de Lerma, wonend hoek Kastanjelaan en Vijverlaan, had bij het beplakken van het vensterglas zijn artistieke fantasie de vrije loop gelaten. Zijn ramen waren bevolkt met kleurrijke ridders, bevallige jonkvrouwen en dartele vogels.⁶⁾ Veel mensen hadden zwartpapieren rolgordijnen aangeschaft. Die lieten geen licht door en slokten aan de bovenkant goed af. Het verduisteren van de kleine halfcirkelvormige

⁵⁾ Historisch archief gemeente Maartensdijk, nr. 640

⁶⁾ Utrechts Nieuwsblad, 23 mei 1940

stalraampjes van een boerderij leek een heel gedoe. Bovendien, wie kon zich voorstellen dat die verduistering ooit nodig zou kunnen zijn?

Pinksteren tegemoet

De eerdergenoemde generaal Reynders, sinds de mobilisatie opperbevelhebber van land- en zeemacht, nam begin februari 1940 ontslag.⁷⁾ Zijn opvolger was generaal Winkelman. Die nam al spoedig een belangrijke beslissing: de hoofdweerstand zou in de Grebbe-linie plaatsvinden. Alle plannen betreffende een voorbereide terugtocht op het Oostfront van de Vesting Holland werden geannuleerd.⁸⁾ De artillerie van dit Oostfront werd naar de Grebbe-linie gedirigeerd. Wat achterbleef was een minimale bezetting. Dit alles voltrok zich in april 1939. Tegen Hemelvaart lag Groenekan dus niet meer in een voorfront maar ver achter de nieuwe verdedigingslinie.

Hemelvaart was overigens een luisterrijke dag geweest. Ieder hoopte, dat Pinksteren even zonnig zou zijn. Wie kon bevroeden, dat ook de Luftwaffe op goed weer zat te wachten? Tussen de genoemde christelijke feestdagen viel nog de jaarlijkse 'grote schoonmaak'. Mogelijk dat daarbij boeken tevoorschijn kwamen die niet meer gebruikt werden, maar toch nog geschikt voor de jongens in militaire dienst. Het Vrouwen Vrijwilligers Corps van Maartensdijk maakte de huisvrouwen hierop attent. Wat Groenekan betreft kon dergelijke lectuur dan bezorgd worden bij mevr. Buisman aan de Kastanjelaan en mevr. Stolp aan de Utrechtseweg.⁹⁾

De oorlogsberichten waren deprimerend. Noorwegen werd in een angstwekkend tempo door Duitse troepen bezet. De overrompeling werd geweten aan sinister verraad. De persberichten hierover brachten een nerveuze stemming teweeg. Maar het leven ging door. De spoorwegen lieten via de krant weten op vrijdag 10 mei reeds kaartjes te verkopen voor de Pinksterdagen.¹⁰⁾ Die service zou worden geboden vanwege de te verwachten grote drukte. Maar deze voorverkoop zou niet plaatsvinden want nog voor zonsopgang begon voor ons land de oorlog.

Die vrijdag

In het duister van die nacht vlogen geweldige formaties vliegtuigen over ons land. Menig Groenekanner wist nog vagelijk van dit onheilspellend geluid. Het vliegtuiggeronk was zo aanhoudend, dat er welhaast geen twijfel meer mogelijk was. Dit moest oorlog zijn. Bij het ochtendgloren vormden zich op wegen en in lanen kleine groepjes. Op de Ruigenhoeksedijk vroegen de bewoners zich af wanneer tot inundatie van de polder zou worden beslist. Een ieder beseftte, dat het stellen van inundatie als consequentie had de evacuatie van mensen en vee. Gevochten werd hier niet. Omstreeks zes uur in de ochtend kwam het oorlogsbedrijf kortstondig in het vizier. Vanaf de spoorweghalte Groenekan-west waren in noord-oostelijke richting Duitse jachttoestellen waarneembaar. Zo te zien vielen die met hun boordwapens het vliegveld Soesterberg aan. De Groenekanse ooggetuigen meenden ook te zien hoe wendbare Nederlandse jagers al schietend rond de Duitse aanvallers 'dartelden'. De waarneming van dit moedig gedrag paste geheel bij het eerste, positief klinkende, legerbericht, dat even na half negen viel te beluisteren.¹¹⁾ Intussen had Wout Slob die ochtend officieel het bericht ontvangen 'Houdt U gereed voor vee-ontruiming'. Maar het bericht 'Vee-ontruiming geboden' liet nog op zich wachten. De inundatie was kennelijk nog niet gesteld. Zodoende ontstond er tijd om op de te ontruimen boerderijen het vee te 'blikken'. Henk van Brenk had van dat karwei nog een levendige herinnering. Drie dagen lang was hij met zijn oom Hendrik bezig om koeien van een oormerk te voorzien. Op zo'n oormerk stond een letter en een volgnummer. Beide gegevens werden nauwkeurig aangetekend. In totaal werden er in het gebied van Groenekan en Maartensdijk duizenden koeien geoormerkt en geregistreerd. De avond van de tiende mei deden de leden van de burgerwacht, getooid met een witte band, de ronde. Zij waren voorzien van een zaklantaarn met een blauw lampje. Als er iets aan de verduistering mankeerde werd aangebeld. Dat gebeurde o.a. in Blauwkapel, omgeving

⁷⁾ L. de Jong, deel 2, p. 216

⁸⁾ L. de Jong, deel 2, p. 222

¹¹⁾ L. de Jong, deel 3, p. 112

⁹⁾ Utrechts Nieuwsblad, 23 mei 1940, De Wilhelminaweg heette toen Utrechtseweg

¹⁰⁾ Utrechts Nieuwsblad, 8 mei 1940

fort. Het was bij een bewoner, die verdacht werd van sympathieën met de Duitsers. Waarom straalde nu juist uit zijn huis licht naar buiten? Had hij er iets mee voor ten gunste van de vijand? De hoogspanning van de dag, de vele geruchten over verraad en de dreigende duisternis activeerden op dat moment een plotse linge argwaan. De betrokkene werd gevraagd zijn verduistering onmiddellijk te verbeteren. Zo er al gehoor aan werd gegeven, het gebeurde niet bepaald vlot. Een der manschappen van het fort dreigde vervolgens met zijn 'spuit' de huisverlichting grondig te doven. Toen werd snel aan de eisen voldaan.

De Pinksterdagen

Wie moest ging de zaterdag voor Pinksteren nog aan het werk. W. Melissen vertelde, dat hij in de ochtend op een transportfiets naar Utrecht reed om voor een klant turf te halen. Daar zag hij plotse linge, laag over de stad vliegend, een Duits toestel. Zo'n vreemd groot zwart vliegtuig verwekte alom schrik. Overigens waren de vijandelijke luchtactiviteiten op die dag in deze omgeving geringer dan op de vorige.¹²⁾ Merkwaardig was dat het water in de sloten nog steeds niet hoog

opgezet was. Tijdens de dienst op Pinksterochtend in het kerkje van Blauwkapel kwam op zeker moment een Nederlandse militair binnen. Hij nam de predikant, ds. Bax, terzijde. Deze kreeg de mededeling, dat er Duitse parachutisten in de nabijheid van het fort waren gesignaleerd. De predikant liet zich scherp uit over deze uit de lucht gevallen ordeverstoorers. Vervolgens stelde hij de kerkgangers voor een lied te zingen, ten einde paniekgevoelens te bestrijden. Ook in Groenekan ging op dat uur van de dag het verhaal over parachutisten op het fort. Rakers, gemeentepolitie-man, wilde erop af om tot de aanval over te gaan. Maar anderen hielden het hoofd koel en weerhielden hem van zijn drieste voornemens. De parachutistenkoorts was overigens epidemisch in de eerste oorlogsdagen.

Op de middag van die 12e mei wist het Algemeen Hoofdkwartier, dat de Duitsers de frontlijn van de Grebbeberg hadden doorbroken. Dat betekende dat het veldleger moest terugtrekken achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Nog diezelfde middag gaf Winkelman bevel tot inundatie. Voorlopig werd niet verder gegaan dan het openzetten van de boezems rond de polders en de sloten.¹³⁾ Want eerst moest de bevolking en het vee uit de te inunderen gebieden weg. Op die zondagavond kregen de veehouders in Groenekan bericht, dat het vee de volgende dag moest worden afgevoerd, vanaf zonsopgang.

De grote trek

De koeien werden als altijd vroeg gemolken. De melk kon die dag niet afgeleverd worden. De volle emmers kregen dit keer een plaats in de kelder of op een andere koele plek. In de Ruigenhoek werden de koeien al op de dijk gebracht. Erachter voegde zich het vee van de boeren van de Groenekanseweg en de Wilhelminaweg. Sommige koeien droegen een hoorn-touw. Dat was voorgeschreven.¹⁴⁾ Tegen zonsopgang zette de stoet zich in beweging. Om de vijftig koeien liep er een verzorger tussen, herkenbaar aan een witte band. Het weer was stralend en de route bekend. De hoofdverbindingswegen wer-

¹³⁾ V.E. Nierstrasz, Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen 10-19 mei 1940, 1957, Staatsuitgeverij, p. 97 en 98

¹⁴⁾ J. Koolhaas Revers, Evacuaties in Nederland, 1939-1940, Staatsuitgeverij 1950, p. 145

¹²⁾ F.J. Molenaar, De luchtverdediging in de meidagen 1940, deel 2, p. 650

den gemeden. Nog voor het bruggetje in de Ruigenhoekse Dijk ging het zuidwaarts, het land in. Daarna een eind de Gageldijk op en wéér landinwaarts. Het water in de sloten kwam al opzetten. De inundatie was dus gesteld. Maar last van overvloeïend water werd niet ondervonden. Intussen was de Vecht bereikt. De weg over de Vechtdijk werd gevolgd tot aan de brug bij Zuilen. Deze brug werd overgestoken en via de oude weg richting Amsterdam werd al gauw het Merwedekanaal bereikt. Daarover lag ter plaatse een provisorische oeververbinding. Die werd gevormd door een aantal aaneengesloten dwarsliggende zolderschuiten met een loopdek. Het was dringen bij deze overgang. Het vee uit Westbroek en Maartensdijk was al voor gegaan. Dat had via andere binnenwegen dit concentratiepunt bereikt.

Na het passeren van het Merwedekanaal was het moeilijkste deel van de tocht achter de rug. Maar er was nog een lange weg te gaan. Die weg liep langs de Proostwetering, Vleuten, over Breudijk naar Woerden en Bodegraven. Door dit landschap trok die dag een onafzienbare rij koeien. Het moet een lint geweest zijn van 5 tot 10 kilometer. Veel onderweg gaf blijk van voorbereiding. Gaandeweg werden de dieren overigens vermoeid en moesten de verzorgers meer gaan drijven. De koeien uit de gemeente Maartensdijk w.o. die van Groenekan werden naar de markt in Woerden gevoerd. Op die markt bleef het vee 's nachts staan om de volgende dag verspreid te worden over boerenbedrijven in de omgeving.

De leiders en verzorgers mochten die avond niet terug. Zij werden ingekwartierd bij particulieren. De volgende ochtend kon een verzorger zijn geleidersband inleveren en ontving dan het bedrag van f10,-. Henk van Brenk en Jan Albers, beiden verzorgers, gingen die ochtend op Jans fiets terug naar Groenekan. Hoe zou de toestand daar zijn?

Het water vloeide er over de rand van de sloten. Verderop in de polder stond het land blank. Alle bewoners bleken weg te

zijn. Na informatie op het gemeentehuis vond Henk zijn familie bij Grotendorst op de Achterwetering en Jan bij Boshuis in Maartensdijk.

Vluchtoord Maartensdijk

De aftocht vanuit de Grebbe-linie was onontkoombaar. De verdediging kon nu alleen nog worden hervat achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Mocht het tot die verdediging komen dan kwam Groenekan in de gevarenzone te liggen. De bewoners zouden in dat geval te maken krijgen met "eigen en vijandige wapenwerking" en belaagd worden door het wassende water. Op 13 mei kreeg burgemeester Tjalma van de militaire commandant van de groep Utrecht van de Vesting Holland een telegram aangaande Groenekan. De bevolking van dit oord moest zich gereed maken voor vertrek naar minder bedreigde delen van de gemeente. Als zodanig waren aangemerkt: de Achterwetering, Maartensdijk en Hollandsche Rading. Van der Neut, een der blokhoofden weet nog dat hij op die dertiende mei naar Copijn fietste voor overleg. Dat fietstochtje heugt hem nog. Op weg naar de hoofdgeleider sloeg vlak voor hem een rij kogels in het wegdek. Dat maakte diepe indruk. Het oorlogsgeweld was tot nog toe op afstand gebleven. Nu leek het ook hier toe te slaan.

Die middag stelden de verschillende blokhoofden de mensen in hun blok persoonlijk op de hoogte van het op handen zijnde vertrek. De persoonskaarten werden ook uitgereikt. Sommige mensen herinneren zich een koffertje te hebben ingepakt of een tasje of rugzak voor één der kinderen. Een punt van verzameling was de Kastanjelaan. Het is niet waarschijnlijk dat het uur van vertrek al bekend was op dat moment. Die nacht van 13 op 14 mei was het ook in Groenekan onrustig. De artillerie trok terug over de hoofdweg naar Utrecht, via fort De Bilt. De infanterie ging over de door bomen beschutte landwegen o.a. over de Groenekanseweg. Wie daar die nacht zijn verduisteringsgordijn oplichtte zag doodvermoeide Nederlandse soldaten voorbij trekken. Hoenderdaal had in die uren dienst als lid van de burgerwacht. Hij maakte op zijn

fiets een rondje o.a. via Blauwkapel. Op verschillende plaatsen hadden zich Nederlandse militairen geïnstalleerd. Terugkomende ontwaarde hij er ook enkelen op de hoek van de Groenekanseweg. Het bleken officieren te zijn. Die vroegen hem of er nog burgers aanwezig waren. Vervolgens kreeg hij te horen, dat een ieder ten spoedigste weg moest. Hoenderdaal belde onmiddellijk Cees Leeftang uit zijn bed. Was er vervolgens spoedoverleg met Tjalma en Copijn? In ieder geval werd op zeker moment als vertrektijd de volgende ochtend tien uur doorgegeven.

Exodus

Er was geen evacuatieplicht. Wie achter bleef zonder daarvoor te zijn aangewezen deed dit voor eigen risico. Een enkele alleenwonende vereenzaamde bejaarde weigerde hof en haard te verlaten. Zo iemand werd voor eigen bestwil door 'de gemeente' gehaald. Dat was van te voren geregeld. Dieren mochten niet mee. Die werden achtergelaten met enig voedsel. Wat te doen: de hond opsluiten of juist niet? In het laatste geval zou het trouwe dier het spoor van zijn baas kunnen gaan volgen. Dieren die hun kostje bij elkaar konden scharrelen werden in arren moede maar losgelaten. Er was immers geen notie van de duur van het verblijf elders en er zou letterlijk geen sterveling zijn die de zorg kon overnemen. Beweerd werd dat het maar beter was sterke drank te verstoppelen. Dronken vijandige soldaten zouden zich aan uitpattingen kunnen overgeven. Dat beeld bestond bij mensengeugen. Waar inundatie dreigde werd het huisraad naar een hogere verdieping gebracht. De hoofdkranen van gas- en waterleiding werden afgesloten en evenzo het elektrisch licht. Brandende kachels werden gedoofd. Na het sluiten van het huis moest de huissleutel met daaraan een ingevuld label worden afgegeven aan de desbetreffende groepsleider. Maar in hoeverre dat is gebeurd werd niet duidelijk. Ook voor het overige werd in de gesprekken niet of nauwelijks gerept over het toebehoren tot een groep of over groepsleiding. Alleen van meester Stoffels werd gezegd, dat hij zijn mensen op

het verzamelpunt in de Kastanjelaan bij elkaar had.

Volgens de aanwijzing op de persoonskaart moest worden meegenomen: een mondvoorraad per persoon voor een dag, dekens, extra kleding, sieraden en geld, eetgerei, verbandmiddelen en het trouwboekje. Al wie te voet ging droeg handbagage, kinderen zowel als ouderen. Daarenboven hadden velen spullen geladen op een klein vervoermiddel: een fiets, sportkarretje of bolderwagentje. Kleine kinderen werden in de kinderwagen meegenomen. Boeren reden op een volgeladen kaasbrik over de straatweg. Wie een handel had gebruikte zijn transportfiets of driewieler. Met zo'n driewieler konden zowel personen als bijbehorende goederen worden vervoerd.

Een groot deel van de voetgangers trok naar Maartensdijk via het Prinsenlaantje. Zij kwamen daar ter hoogte van de Arnoldahoeve op de Dorpsweg. Op die boerderij werd ook een aantal personen ingekwartierd. Onderweg had ieder gezien, dat in de weilanden greppels werden gegraven door (daartoe opgeroepen) mannelijke ingezetenen. De militaire commandant van Utrecht had hiertoe per telegram opdracht gegeven aan de burgemeester. In het desbetreffende telegram waren breedte, diepte en onderlinge afstand van deze te graven greppels opgegeven. Het ging om een maatregel tegen het landen van vijandelijke vliegtuigen.

Het lege dorp

Conform de landelijke aanwijzingen was uitsluitend gekozen voor inkwartiering.¹⁵⁾ Dat wil zeggen voor onderbrenging van de Groenekanse bevolking bij gezinnen. De bewoners van de Ruigenhoek gingen via de straatweg naar de Achterwetering. Die van Voordaan, Oranjelaan en Utrechtseweg naar Maartensdijk of Hollandsche Rading. Bij het toebedelen van de plaatsingsadressen was enigermate gelet op maatschappelijke overeenkomst. Zogezegd was gedacht aan boer bij boer, burger bij burger. Maar in een plattelandsgemeente zo dicht bij de stad zaten veel mensen tussen die twee bestaanswijzen in. Of bij vertrek uit

¹⁵⁾ Koolhaas Revers, p. 63

Groenekan het gastgezin aan de vertrekkende bekend was werd niet duidelijk. Sommige informanten vermeldden het adres onderweg, op het gemeentehuis, te hebben gekregen. Anderen dachten het te hebben ontvangen op het verzamelpunt. Van een opgekregen bestemming werd niet altijd gebruik gemaakt. In dat geval had iemand kans gezien op eigen houtje een onderdak te regelen. Dat was dan vaak een familielid, goede kennis, of collega. Bijvoorbeeld een winkelier die met vrouw en kinderen zijn toevlucht had gezocht bij een neringdoende in Hollandse Rading. Het kwam ook voor, dat vanuit het 'vreemde' gastgezin alras werd verhuisd naar een meer vertrouwd gezin.

Een enkeling fietste naar Groenekan terug om iets te halen. Het verhaal ging, dat de Duitsers gebrand waren op paarden. Dat was reden genoeg voor W. Melissen om zijn achtergebleven viervoeter nog even uit een aan de straatweg gelegen wei te leiden. Van een oude dame had hij ook nog de opdracht meegekregen het geldkistje uit haar woonhuis in Voordaan te halen. In Groenekan gekomen werd hij door Nederlandse soldaten gewaarschuwd zich niet in de richting van De Bilt te wagen. In die plaats zouden al Duitsers zijn doorgedrongen. Van der Neut ging terug, omdat hij zijn radiootje was vergeten. Dat ding werd node gemist. Want lang niet ieder had toentertijd een toestel.

RIJKSTELEGRAAF

<p>Tegen betaling van een extra recht van 25 cent in het binnenlandsche verkeer en van 50 cent in het verkeer met sommige landen kan de afzender verzoeken, dat een telegram op een luxe-formulier wordt afgeleverd. Ook de gedresseerde kan zulks verzoeken tegen betaling van een extra recht van 25 cent.</p>	 STATION MAARTENSDEK (UT.)	<p>N.B. Het Rijk vergoedt geen schade veroorzaakt door het in het ongereede raken, de vermindering of de vertraging in de overkomst van een telegram.</p>
--	--	---

1902. Rij

ELEGRAM nr 1774 woorden

Aangenomen te *Utrecht* , den 13-5 1940, te 1211

Ontvangen te *Maarlandsekerk* , den 15-5 1940, te 155

- VERKORTINGEN VOOR BETAALDE DIENST-AANWIJZINGEN**
- RPX = Antwoord betaald X (bedrag)
 - XP = Bode betaald
 - D = Dringend
 - TC = Collationneering
 - PC = Kennisgeving ontvangst
 - TR = Telegraaf restant
 - GP = Poste restante
 - MP = Eigenhandig
 - LX = Geluktelegram
 - RM = Overneming
- * Indien in het binnenlandsche verkeer een telegram niet op een Rijkskantoor, doch op een Spoorwegtelegraafkantoor is aangenomen, wordt de naam van het kantoor van afzending gevolgd door de aanwijzing SW
- NADRUK VERBODEN**

Burgemeester Maarlandsekerk
 Bij deze draag ik u op in verband met algemene bekendmaking nr 17 van de D.L.2. maatregelen te doen treffen tegen het verspreiden van vliegen die vliegkeulen dragen te dien aanzien bepaal ik, dat ieder landbouwer verplicht is, om een spoedig mogelijk met zoveel arbeidskrachten

Voor afschrift:

Tijdens zijn korte aanwezigheid op eigen erf zette hij ook nog even zijn fiets binnen. In menig gastgezin bleek er beddegoed tekort te zijn. Dat was ook een reden om even op en neer te rijden. Het kon nu nog. Duitsers waren nog niet gesignaleerd en krijgsrumoer was nog niet gehoord. Willekes ging in de voormiddag nog even terug om een bed te halen.

Hij herinnert zich nu nog hoe onwezenlijk leeg het dorp was en ook de merkwaardige stilte. Daarin viel alleen te beluisteren het balken van een ezel. De bewoners van Uylenstein, op de hoek van de Veldlaan, hadden de stal van het dier expres open gelaten. De ezel graasde in de berm. Om half zeven kwam het schokkende bericht van de capitulatie.

Die avond werden vier leden van de burgerwacht teruggestuurd naar Groenekan om wacht te lopen. Zij hadden zich gewapend met traproeden of andere eenvoudige slagwapens. Zonodig kon hiermee worden opgetreden tegen ongewenste individuen. Van (geëvacueerde) ingezetenen van Groenekan hadden zij de nodige boodschappen meegekregen: een fiets binnen zetten, voor iemand iets uit zijn huis halen, een kippehok afsluiten en zo meer. Het was ijsig stil in Groenekan, zo vertelde Hoenderdaal. Op zeker moment viel vanuit een huis vagelijk een menselijke stem te horen. Na omsingeling van het pand kon dit raadsel worden opgelost. Het stemgeluid kwam uit een niet-afgezette radio. Bij de Veldlaan en de spoorwegovergang-oost bleken enkele auto's in de sloot de liggen. Er viel die avond en nacht overigens geen onverlaat te bekennen.

De terugkomst

Had de oorlog langer geduurd dan was de Groenekanse bevolking misschien nog verder van huis geraakt. Het vertrek van de Maartensdijkse burgerij met inbegrip van de evacués was tenslotte in de dienstregeling van de DEV opgenomen. De precieze vertrektijd zou worden vastgesteld na voltooiing van de (verlate) afvoer van de inwoners van Achttienhoven en Westbroek. Mogelijk waren de Groenekanners per trein in Avenhorn aangekomen en in die gemeente gebleven.

Maar wie kan zeggen hoe het gegaan zou zijn. Eén voltrefter op de spoorlijn en zo'n treinreis was al onuitvoerbaar geworden. Zeker is in ieder geval, dat de Groenekanse bevolking op de 15e mei terugkeerde naar de vertrouwde omgeving. Er waren gezinnen, die een dag later kwamen.

Van het verblijf op het gastadres waren er maar weinig herinneringen. Misschien ook, omdat de uithuizigheid zo kortstondig was geweest. Een enkeling viel nog een curieus detail te binnen. Zo vertelde iemand die bewuste nacht voor het eerst in een bedstee te hebben geslapen. Teruggekomen op de eigen stek vond een ieder zijn huis en erf in redelijke staat terug. Wel werden er nogal wat fietsen vermist. Waarschijnlijk waren die door ijlings terugtrekkende militairen meegenomen. Hermanus Rakers, gemeente-politieman van Maartensdijk, maakte over deze ontbrekende rijwielen een rapport.¹⁶⁾ Later bleek, dat alleen schade boven de f100, – werd vergoed.

De terugkomst van het vee liet nog op zich wachten. Het water in het drassige gedeelte van Groenekan was intussen al teruggevoerd. De boeren in het weidegebied rond Woerden en Bodegraven wilden zo langzamerhand ook wel eens van die grazende gasten af. Er moest immers ook nog gehooïd kunnen worden met het oog op de winter. Omstreeks 20 mei kwamen de eerste runderen terug. Vervolgens was er een tijdlang een dagelijkse aanvoer in kleine koppels. Slob had ook nu weer de coördinatie. In Woerden was een speciale commissie gevormd. Deze commissie droeg zorg voor een regelmatige aanvoer op de markt aldaar van koeien die terug moesten. Dagelijks gingen er jonge boeren, w.o. Henk van Brenk, op pad om de koeien daar te halen. Kon een koe op de terugweg niet meer verder dan werd het beest aan een boom gebonden. Boshuis, de veerijder van Maartensdijk, nam deze achterblijfsters dan mee in zijn vee-wagen.¹⁷⁾ Hij bracht ze vervolgens naar de vaste verzamelplaats in Groenekan. Die plaats was aan de Gageldijk achter fort Blauwkapel. In totaal kwamen er van al die duizenden koeien zo'n veertig stuks niet terug. Die waren in de oorlogsdagen

¹⁶⁾ Historisch archief
gemeente
Maartensdijk,
nr. 790

¹⁷⁾ Stieren waren niet
afgevoerd

omgekomen door verdrinking of bij beschietingen. De geblikte oren waren van de kadavers afgesneden en ingeleverd bij de zgn. bureauhouder in Bodegraven. Die had de letters en nummers genoteerd. Dat was van belang met het oog op de schadevergoeding aan de eigenaren.

Weggeruimde boerderijen

De bewoners van Groenekan konden bij thuiskomst opgelucht ademhalen. Afgezien van de ontvreemde fietsen en wat gebruikte levensmiddelen was ieders have en goed behouden gebleven. Dat laatste was helaas in het geheel niet het geval op het einde van de Ruigenhoekse Dijk, nabij het fort. Nog op 14 mei werden daar door brand een drietal boerenbedrijven grondig 'weggeruimd'. Dat was gebeurd op grond van artikel 29 van de zgn. Kringenwet.¹⁸⁾ Dit wetsartikel gaf militaire autoriteiten het recht in oorlogsomstandigheden obstakels in het schootsveld van een fortificatie te verwijderen. De eigenaren van de platgebrande boerderijen waren: Herman van 't Land, Johan Rossewij en Jan Schoonhoven. Om de situatie te typeren het volgende.

Op zondagavond 19 mei kwam de zoon van Rossewij als militair vermoeid en gedesillusioneerd terug uit Zeeland. Op

de plaats waar nog kortgeleden zijn ouderlijk huis had gestaan zag hij nu een smeulende puinhoop. Het was een hard gelag voor de betrokken gezinnen. Dit te meer omdat ook alle persoonlijke bezittingen in vlammen waren opgegaan. De nasleep was niet gering. Ter illustratie zij hier vermeld hoe het de familie Rossewij verging. De schade liep in de duizenden. Een deel werd vergoed door een particuliere verzekering. Het zgn. Schadecommissariaat wees een verzoek om schade-loosstelling af. Blijkens de aantekeningen op de zgn. Kringenstaat bestond er geen recht op. Dat kwam omdat de gehele opstal was gebouwd na de inwerkingtreding van de genoemde Kringenwet. De eigenaar had indertijd toestemming gekregen binnen het schootsveld te bouwen.¹⁹⁾ Dat was evenwel voor eigen risico geweest.

Voorlopig trok het gezin Rossewij in bij familie in Utrecht. In 1943 kon een noodwoning worden betrokken. Die was geplaatst bij het begin van de oprit naar het voormalige boerenhuis. Eerst in 1947 werd op de oude plek een nieuwe bedrijfs-woning gebouwd. De financiering ervan kwam uit de gelden voor de Wederopbouw.

¹⁸⁾ Historisch archief gemeente Maartensdijk, nr. 790

¹⁹⁾ In 1924, Historisch Archief gemeente Maartensdijk, nr. 10

De noodwoning van de familie Rossewij.